

Труба В. І., кандидат юридичних наук, доцент, декан економіко-правового факультету, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ПРАВО ДИТИНИ НА ВИЇЗД ЗА МЕЖІ УКРАЇНИ

Відповідно до ч. 2 ст. 3 СК України дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає. І якщо право дружини та чоловіка на спільне вирішення найважливіших питань життя сім'ї, передбачене ст. 54 СК України, припиняється з моменту припинення шлюбу, то право спільного вирішення колишнім подружжям, які є батьками, питань щодо виховання дитини (ст. 157 СК України), право на визначення місця проживання дитини (ч. 1 ст. 160 СК України), обов'язок надати дозвіл на виїзд за межі України (ч. 3 ст. 313 ЦК України) тощо можуть тривати до досягнення дитиною повноліття.

Право на свободу пересування є одним із видів особистих немайнових прав (ст. 33 Конституції України, ст. 10 Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р., ст. 270 ЦК України). Найбільше складнощів в реалізації цього права виникає у дітей, які проживають окремо від одного з батьків.

Цивільним законодавством встановлено, що фізична особа, яка досягла шістнадцяти років, має право на вільний самостійний виїзд за межі України, а фізична особа, яка не досягла шістнадцяти років, має право на виїзд за межі України лише за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальників та в їхньому супроводі або в супроводі осіб, які уповноважені ними (ч. 3 ст. 313 ЦК України). Праву дитини на виїзд за межі України кореспондує обов'язок батьків надати дозвіл на такий виїзд.

Складнощі в реалізації цього права полягають, по-перше, у свавіллі того з батьків, хто проживає окремо і зловживає батьківським обов'язком надати дозвіл на виїзд, по-друге, тривалістю судового розгляду справ про виїзд неповнолітньої дитини за кордон без згоди одного з батьків. Через це часто-густо порушуються права дитини на відпочинок та оздоровлення, на освіту та заняття спортом тощо. Ненадання батьками дозволу на виїзд дитини за кордон порушує одразу і ст. 33 Конституції України, ст. 270 ЦК України, і ст. 150 СК України (батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток; батьки зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готува-

ти її до самостійного життя; батьки зобов'язані поважати дитину), ст. 151 СК України (батьки мають право обирати форми та методи виховання, крім тих, які суперечать закону, моральним засадам суспільства), ст. 155 СК України (здійснення батьками своїх прав та виконання обов'язків мають ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності; батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини; ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом).

Питання про завдання шкоди дитині ненаданням дозволу на її виїзд за межі України є складним і досі залишається невирішеним. Результатом не отримання дитиною такого дозволу вона позбавляється можливості оздоровитись, отримати додаткову освіту, розвивати свої здібності у мистецтві та спорті тощо.

Фізична особа може бути обмежена у здійсненні права на пересування лише у випадках, встановлених законом (ч. 4 ст. 313 ЦК України). Таке обмеження може бути застосоване державними органами, а не батьками дитини.

В судовій практиці дії батьків щодо ненадання дозволу на виїзд дитини за межі України ніяк не кваліфікується – ні як зловживання ними своїм батьківським правом, ні як невиконання ними своїх батьківських обов'язків. Як правило, суди безперешкодно надають дозволи на виїзд дитини за межі України. Однак, зустрічаються випадки, коли суди не вмотивовано відмовляють в задоволенні позовів про надання права дитині виїзду за межі країни. Так, рішенням районного суду міста Маріуполя Донецької області від 2 червня 2009 р. було відмовлено в задоволенні позову про надання дозволу про виїзд неповнолітньої дитини за кордон без згоди батька з посиланням на нормативно-правові акти, які передбачають надання згоди на оформлення документів для виїзду за кордон, а не для власне факту перетинання кордону. У судовому рішенні зазначається, що право на виїзд неповнолітньої дитини за межі України, визначене тільки моментом отримання в органах внутрішніх справ за місцем проживання проїзного документу дитини, при наявності якого в межах строку його дії, подальшої згоди на виїзд неповнолітньої дитини за межі України не потрібно. Натомість, суду слід було звернути увагу на положення п. 4 Правил перетинання державного кордону громадянами України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2010 р. № 724), яким передбачено виїзд з України громадян, які не досягли 16-річного віку, в супроводі одного з батьків або інших осіб, уповноважених одним з батьків за нотаріально

посвідченою згодою другого з батьків із зазначенням у ній держави прямування та відповідного часового проміжку перебування у цій державі, якщо другий з батьків відсутній у пункті пропуску.

На жаль, апеляційний суд Донецької області апеляційну скаргу позивачки залишив без розгляду. І навіть у разі оскарження в подальшому цього рішення і отримання правосудного рішення суду, порушені права дитини не відновлюються в повному обсязі. Має бути відшкодована моральна шкода, завдана дитині протиправними діями батька, оскільки дитина зазнає моральних, а іноді й фізичних страждань. І навіть у разі відшкодування такої шкоди, складно дитині надолужити, наприклад, втрату можливості зайняти призове місце в спортивних змаганнях, мистецьких конкурсах, які вона пропускає через невиконання батьками своїх обов'язків з надання дозволу на виїзд дитини за межі України та винесенні судом неправосудного рішення.

На нашу думку, ненадання батьками дозволу на виїзд дитини за межі України має кваліфікуватися не як зловживання ними своїм батьківським правом, а як невиконання ними своїх обов'язків.

Сімейне законодавство не містить прямої норми щодо можливості захисту дитини від зловживань з боку батьків, на кшталт тієї, що закріплює право дитини, над якою встановлено опіку або піклування, на захист від зловживань з боку опікуна або піклувальника (п. 4 ч. 1 ст. 247 СК України).

На нашу думку, слід законодавчо закріпити положення про те, що зловмисне ненадання дозволу на виїзд дитини за межі України має розглядатися як невиконання батьками своїх обов'язків з виховання дитини.